

Transformation in the European Union's Human Rights Pressure Instruments: A Case Study of the Generalised Scheme of Preferences Regulations

Vahid Ghorbani

Ph.D. in International Relations, Head of the Department of Foreign Policy, Strategic Research Institute, Tehran, Iran.

Email: Vahid_ghorbani@hotmail.com

Abstract

The international human rights system not only defines a shared framework of fundamental and essential social values but also serves as a point of reference for ethical codes, moral principles, and standards of conduct expected in various spheres of international trade and business. As one of the principal politico-economic actors in the capitalist system, the European Union's approach to respecting human rights holds fundamental importance. The EU and its member states have a long-standing record of employing political, military, economic, and cultural instruments against other countries to persuade them to comply with human rights norms. The central concern of this study is to examine the transformation of the EU's human rights pressure instruments and their reflection in the mechanisms of the Generalised Scheme of Preferences (GSP). The main question is: what changes have occurred in the EU's human rights pressure tools? The research hypothesis suggests that, in line with transformations in the global capitalist system, the EU's human rights pressures have increasingly acquired a politico-economic character. Accordingly, the EU employs both coercion and consent as instruments to encourage states to comply with global human rights norms. In this context, the EU has used the GSP mechanism as a soft and sophisticated channel of consent to exert pressure on other countries to adopt the guidelines of the international human rights system.

Keywords: European Union, Human Rights, Generalised Scheme of Preferences, Pressure, Instruments

تحول در ابزارهای فشار حقوق بشری اتحادیه اروپا: مطالعه موردی مقررات نظام عمومی ترجیحات

وحید قربانی

دکتری روابط بین الملل و مدیر گروه سیاست خارجی، پژوهشکده تحقیقات راهبردی، تهران، ایران
Email: Vahid_ghorbani@hotmail.com

چکیده

نظام حقوق بشر جهانی نه تنها چهارچوب مشترک ارزش های اساسی و مهم اجتماعی را تعریف می کند، بلکه به عنوان نقطه مرجع برای کدها و اصول اخلاقی و استانداردهای رفتار مورد انتظار در تجارت و کسب و کارهای مختلف بین المللی نیز محسوب می شود. رفتارهای اتحادیه اروپا به عنوان یکی از بازیگران اصلی سیاسی-اقتصادی سرمایه داری در احترام به حقوق بشر اهمیت بنیادین دارد. اعضای این اتحادیه سابقه طولانی در استفاده از ابزارهای سیاسی و نظامی یا اقتصادی و فرهنگی علیه کشورها، در متقاعد کردن آن ها به رعایت حقوق بشر دارند. مسئله اساسی پژوهش حاضر، بررسی تحول ابزارهای فشار حقوق بشری اتحادیه اروپا و بازتاب آن بر سازوکار نظام عمومی ترجیحات آن است. پرسش اصلی آن است که چه تحولی در ابزارهای فشار حقوق بشری اتحادیه اروپا اتفاق افتاده است؟ فرضیه پژوهش مبتنی بر آن است که همزمان با دگرگونی ها در نظام سرمایه داری جهانی، فشارهای حقوق بشری اتحادیه اروپا، ماهیت اقتصاد-سیاسی گرفته و این بلوک با دو ابزار زور و رضایت سعی در ترغیب کشورها به تبعیت از حقوق بشر جهانی دارند. در این راستا، اتحادیه اروپا از سازوکار نظام عمومی ترجیحات به عنوان کانال رضایت آمیز نرم و هوشمندانه برای اعمال فشار به سایر کشورها برای پذیرش رهنمودهای نظام حقوق بشر جهانی استفاده می کند.

کلیدواژه ها: اتحادیه اروپا، حقوق بشر، نظام عمومی ترجیحات، فشار، ابزار

مقدمه

نظام حقوق بشر جهانی پس از خاتمه جنگ جهانی دوم، با تأیید منشور سازمان ملل متحد (۱۹۴۵) و صدور اعلامیه جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸) قدم به عرصه بین‌المللی نهاد. روند توسعه نظام حقوق بشر جهانی به‌رغم چالش بلوک شرق، کشورهای درحال توسعه و یا کشورهای اسلامی با سرعت در این هفت دهه طی شد. دراین‌بین، با توجه به حمایت سازمان ملل متحد و قرار داشتن حقوق بشر در دستور کار سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ غربی، به تدریج اقدامات سیاسی، نظامی، اقتصادی و حقوقی علیه کشورهای ناقض حقوق بشر جهانی شدت گرفت. هم‌اکنون نظام حقوق بشر جهانی نه تنها چهارچوب مشترک ارزش‌های اساسی و مهم اجتماعی را تعریف می‌کند، بلکه به‌عنوان نقطه مرجع برای کدها و اصول اخلاقی و استانداردهای رفتار مورد انتظار در تجارت و کسب‌وکارهای مختلف بین‌المللی نیز به حساب آید. این فرایند با تصویب «اصول راهنمای تجارت و حقوق بشر سازمان ملل متحد»^۱ در شورای حقوق بشر در سال ۲۰۱۱ شدت گرفت. اصول فوق یک قانون غیر الزام‌آور نرم است، اما استاندارد معتبر جهانی ارائه می‌دهد.

اتحادیه اروپا به‌عنوان یکی از دو بازیگر کلیدی پس از سازمان ملل متحد در توسعه نظام حقوق بشر جهانی پس از جنگ جهانی دوم نقش مهمی داشته است. با خاتمه جنگ سرد، حمایت از هنجارها و استانداردهای حقوق بشری در اتحادیه اروپا به شکل فزاینده‌ای رشد داشته و به همان نسبت بر فشارها بر این حوزه افزوده شده است. این اتحادیه در این فرایند معیارها، ضوابط و رهنمودهای مختلفی را برای هدف ارتقا و حمایت از حقوق بشر به تصویب رسانده است. تحریم‌ها نمونه روشن استفاده کلاسیک از ابزار زور برای ملزم کردن کشورها به رعایت حقوق بشری، توسط این اتحادیه به شمار می‌آیند. اما طی یک دهه اخیر با نوعی تحول در ماهیت فشارهای حقوق بشری اتحادیه اروپا و تغییر پارادایم از لفاظی‌های سیاسی و نظامی و ورود به عرصه‌های اقتصادی و تجاری هستیم. برای مثال، هم‌زمان با تصویب «اصول راهنمای تجارت و حقوق بشر سازمان ملل متحد» در شورای حقوق بشر، اتحادیه اروپا نیز رهنمودهای اقتصادی خود را براساس آن به‌روزرسانی کرد. برای مثال، کمیسیون اروپا دستورالعمل اتحادیه اروپا درباره افشای اطلاعات غیرمالی و گوناگون^۲ را در سال ۲۰۱۴ به تصویب رساند. این دستورالعمل مستلزم آن است که شرکت‌های بزرگ سرمایه‌گذاری عمومی،

1. UN Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGPs)

2. EU Directive on disclosure of non-financial and diversity information

در مورد مسائل مربوط به پایداری، از جمله حقوق بشر گزارش ارائه دهند (European Commission, 2017). توافق نامه های تجاری سازوکار دیگر اتحادیه اروپا برای پیشبرد سیاست خارجی مشترک آن در زمینه حقوق بشر به شمار می آید. مسئله اساسی پژوهش حاضر، بررسی تحول ابزارهای فشار حقوق بشری اتحادیه اروپا و بازتاب آن بر سازوکار نظام عمومی ترجیحات این بلوک سیاسی - اقتصادی و فرهنگی نوظهور است. پرسش اصلی آن است که چه تحولی در ابزارهای فشار حقوق بشری اتحادیه اروپا اتفاق افتاده است؟ فرضیه پژوهش مبتنی بر آن است که همزمان با دگرگونی ها در نظام سرمایه داری جهانی، فشارهای حقوق بشری اتحادیه اروپا ماهیت اقتصاد- سیاسی گرفته و این بلوک با دو ابزار زور و رضایت سعی در ترغیب کشورها به تبعیت از حقوق بشر جهانی می کند. در این راستا، اتحادیه اروپا از سازوکار نظام عمومی ترجیحات به عنوان کانال رضایت آمیز نرم و هوشمندانه برای اعمال فشار به سایر کشورها برای پذیرش رهنمودهای نظام حقوق بشر جهانی استفاده می کند. این مقاله براساس رویکرد نئوگراشی پیوند سرمایه داری جهانی و حقوق بشر را مورد بررسی و با تعریف زور و رضایت به عنوان دو ابزار حکمرانی هژمون سرمایه داری جهانی، انواع فشارهای برای ترغیب کشورها برای تبعیت از حقوق بشر جهانی را تحلیل می کند. پس از آن، نظام عمومی ترجیحات اتحادیه اروپا به عنوان ابزاری نرم و همراه با رضایت در متقاعدسازی کشورها به پذیرش رهنمودهای حقوق بشری معرفی خواهد شد و با نمونه هایی از کشورهای توسعه نیافته و در حال توسعه، این مسئله تبیین خواهد شد. روش این تحقیق، توصیفی-تحلیلی و شیوه گردآوری اطلاعات، کتابخانه ای است.

۱. چهارچوب نظری و مفهومی

در این پژوهش برای ارزیابی فشارهای حقوق بشری اتحادیه اروپا، از رویکرد نئوگراشی در روابط بین الملل که خود متأثر از اندیشه های «آنتونیو گرامشی»^۱ نظریه پرداز سیاسی و پیشرو کمونیست ایتالیایی است، استفاده شده است. گرامشی خطوط اصلی تحلیل کارل مارکس از ساختار و پویایی های سرمایه داری را پذیرفت، اما تمایل زیاد به پذیرش تفسیرهای اقتصادگرایان محض و مکانیکی متداول وی درباره جنبش سوسیالیستی بین المللی نداشت (Rupert, 2007, p. 40). در قلب نظریه گرامشی، مفهوم هژمونی قرار دارد. وی بین حکمرانی مبتنی بر اجبار و حکمرانی مبتنی بر رضایت و هژمونی یا «رهبری فکری و اخلاقی» تمایز می گذارد. رضایت را نیروهای اجتماعی غالب با آموزش

1. Antonio Gramsci

گروه های تابع ایجاد می کنند. باید اطمینان حاصل آید که گروه های تابع و وابسته در مجموعه خاصی از باورها و جهان شمول سازی ارزش ها و هنجارهای اخلاقی معین و مشخصی هم نظر هستند. به نظر گرامشی، نیروهای هژمونیک وظیفه دارند توده ها را «آموزش دهند»، فهم گروه های تابع و وابسته را از نقش آن در جامعه و از خود جامعه «خلق کنند» و اطمینان حاصل نمایند که آن ها جامعه موجود را «بدون هیچ انتقادی» پذیرفته اند (Gramsci, 1957, p. 66).

تقریباً در دهه ۱۹۸۰ شاهد انعکاس اندیشه های گرامشی در روابط بین الملل هستیم. با آثار برجسته «رابرت کاکس»^۱ توسعه مفاهیم گرامشی به وسیله اندیشمندان روابط بین المللی آغاز شد. این اندیشمندان به نظریه پردازان «نوگرامشی»^۲ یا مکتب ایتالیا شهرت یافتند. با توجه به این که تحلیل نئوگرامشی ها تعامل نیروهای سیاسی و اقتصادی را به سطح بین المللی بسط می دهد، می توانیم بگوییم که در چهارچوب نظریه های اقتصادی سیاسی بین الملل^۳ جای می گیرند و از سوی دیگر به علت برخورداری از نگرش انتقادی در تحلیل پدیده های متعارف این حوزه مطالعاتی، می توانیم آن ها در گروه اقتصادی سیاسی انتقادی^۴ جای بدهیم.

کاکس به عنوان توسعه دهنده این اندیشه در روابط بین الملل، به دنبال رد اندیشه های مسلط دولت-محور و کاربردهای عمیقاً محافظه کارانه آن بود. وی برای ترسیم مفهومی فرایند-محور و رابطه ای از ماتریالیسم تاریخی، از یک طرف به ساخت تاریخی اشکال مختلف دولت در ارتباط میان نیروهای اجتماعی (طبقات، جنبش های اجتماعی و دیگر عوامل اجتماعی جمعی) و از طرف دیگر بر نظم جهانی تأکید داشت. کاکس با بذل توجه به مفهوم گرامشی از هژمونی، معتقد بود که نظام های قدرت می توانند به طور معناداری به موازنه نسبی اشکال رضایت مندی و اجباری قدرت وابسته اند. (Rupert, 2007, p. 41) در عصر حاضر، صورت بندی نیروهای اجتماعی و اساس اقتصادی، بیان ایدئولوژیک و اشکال اقتدار سیاسی آن ها که در تعامل با یکدیگر به عنوان یک بلوک تاریخی عمل می کنند، دچار تغییر و تحول شده است و می توانیم بگوییم با «اقتصاد جهانی» روبه رو هستیم. دو جنبه اصلی تغییر در حکمرانی در گذار از قرن بیستم به قرن بیست و یکم عبارتند از: جهانی شدن اقتصاد و تأثیر آن بر حاکمیت دولت (جهانی شدن تولید و سرمایه) و تحول از نظام دولتی عصر وستفالیایی.

1. Robert Cox

2. Neo-Gramscianism

3. International Political Economy (IPE)

4. Critical Political Economy (CPE)

دولت‌ها با جهانی‌شدن تولید و سرمایه و ظهور «اقتصاد جهانی» به شکل بین‌المللی درآمده‌اند و هم‌اکنون وظیفه سازگار ساختن ساختارهای اقتصادی ملی با اقتصاد جهانی را بر عهده دارند. تأثیر دیگر این تغییر حکمرانی، بازسازی جامعه ملی و ایجاد جامعه جهانی است. با این تحولات، خودمختاری دولت‌ها تا حد زیادی زیر سؤال رفته است و دولت‌ها یا بدهکار هستند یا وابسته بازارهای خارجی شده‌اند (Cox, 1993, p. 259-265).
 نئوگراشی‌ها چندان درباره ماهیت رابطه حقوق بشر جهانی با سرمایه‌داری بحث نکردند، اما با توسعه مفهومی می‌توان گفت که پروژه حقوق بشر جهانی، نقش رهبری اخلاقی (مطابق با اندیشه نئوگراشی) را در بستر توسعه نظم هژمونیک فعلی بازی می‌کند (Manokha, 2009, p. 449-450).

حقوق بشر جهانی نظم سرمایه‌داری موجود را با نوعی رهبری فکری و اخلاقی (مطابق با اندیشه گراشی) تداوم می‌بخشد. نظامی که در مرکز آن علایق و منافع سرمایه‌داری فراملی (تولید و سرمایه جهان‌گستر) قرار دارد. هم‌اکنون با تحول «اقتصاد جهانی» (در قالب نظریه نئوگراشی‌ها)، سرمایه‌داری به پیشران حقوق بشر جهانی مبدل گشته است. سرمایه‌داری بدون حقوق بشر، آزادی سیاسی و دموکراسی، به صورت ناگزیر به سمت سوءاستفاده انحصاری از مزایا و فساد مقامات دولتی حرکت می‌کند. سرمایه‌داری با تشویق توسعه نهادهای دموکراتیک، تأثیر مثبتی غیرمستقیم بر رفتارهای حقوق بشری دارد (Burkhart, 2002, p. 155). هرچند از دهه ۱۹۹۰ با برگزاری کنفرانس حقوق بشر وین نوعی توازن بین نسل‌های مختلف حقوق بشر جهانی به وجود آمد، اما همچنان نسل نخست حقوق بشر جهانی (حقوق و آزادی‌های سیاسی و مدنی) بازتاب خود را در قلب این پروژه حفظ کرده است. در این میان، بهترین ضامن نسل نخست حقوق بشر، یک نظام سیاسی مبتنی بر سرمایه‌داری است. اقتصاد مبتنی بر بازار سرمایه‌داری تنها می‌تواند با حکمرانی دقیق قانون و یک قوه قضاییه مستقل کار کند که قوانین مربوط به رفتار شرکتی را در برابر دیگر شرکت‌ها، مصرف‌کنندگان و دولت‌ها اجرا کند.

توسعه حقوق بشر جهانی نوعی استاندارد یا هنجار جهان‌گستر ایجاد کرده که کنشگران اقتصادی مختلف سرمایه‌داری با توجه به آن ارزیابی و رفتار خود را براساس این استانداردها (حداقل به صورت رسمی) تغییر می‌دهند. هم‌اکنون طیف وسیعی از سیاست‌ها و راهبردها برای طرفداری و حمایت از حقوق بشر - شامل کمپین‌ها و تجمع‌ها، پیش‌شرط ساختن احترام به حقوق بشر برای ارائه کمک اقتصادی، تحریم‌ها و حتی بهره‌گیری از نیروی نظامی- توسعه و اجرا می‌شود. ممکن است سازمان‌های

غیردولتی کمپین‌هایی علیه دولت‌ها یا مؤسسات تجاری به راه بیندازند، تا آن‌ها را ناچار به رعایت حقوق بشر سازند. همچنین شرکت‌ها (چه کوچک و چندملیتی) از دست زدن به اقداماتی که حقوق بشر را به مخاطره اندازد، اجتناب و حتی خود به مبارزان این راه تبدیل شده‌اند.

۲. حقوق بشر در اتحادیه اروپا

حمایت از حقوق بشر در اتحادیه اروپا به‌طور پیوسته از جنگ جهانی دوم در حال توسعه بوده است. در این راستا، اتحادیه اروپا منشور حقوق اساسی^۱ مختص خود را دارد. از سوی دیگر، حقوق بشر در این بلوک توسط قوانین آن و دادگاه عدالت اتحادیه اروپا^۲ تضمین شده است. همچنین پیمان لیسبون سازوکار هم‌بستگی روابط داخلی و خارجی در مورد حقوق بشر را فراهم ساخت. به این معنا که این پیمان فوق، اتحادیه اروپا را قادر می‌سازد که حقوق بشر را در نقطه ثقل گفتمان روابط خارجی خود قرار دهد (Nakanishi, 2018, p. 3). به‌طور کلی، حمایت از حقوق بشر به لحاظ تاریخی، موضوعی داخلی به حساب می‌آمد که به‌وسیله خود دولت‌ها با قوانین و ابزارهای داخلی تحقق می‌یافت، اما با این وجود، در مقطع فعلی، حمایت از حقوق بشر و ارتقای آن، یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های بین‌المللی به شمار می‌آید. (Baek, 2008, p. 4) اتحادیه اروپا نیز به‌عنوان یکی از جدی‌ترین سازوکارهای بین‌المللی از این امر مستثنا نیست.

برنامه اقدام برای حقوق بشر و دموکراسی (۲۰۱۵-۲۰۱۹)^۳ با عنوان کامل «حفظ حقوق بشر در قلب دستور کار اتحادیه اروپا»، برنامه جدید این اتحادیه برای تضمین یکپارچگی بیشتر در حمایت از حقوق بشر در جنبه‌های مختلف خارجی است. این برنامه حکایت از آن دارد که حمایت از حقوق بشر در حال تبدیل شدن به یکی از دستور کارهای اصلی سیاست‌های اتحادیه اروپا است؛ و اهمیت توجه یکپارچه به ملاحظات حقوق بشری در جنبه‌های مختلف خارجی سیاست‌های اتحادیه اروپا، به‌ویژه در رابطه با تجارت و سرمایه‌گذاری، مهاجرت و پناهندگی، سیاست‌های توسعه و همچنین مبارزه با تروریسم را نشان می‌دهد (Nakanishi, 2018, p. 4).

1. Charter of the Fundamental Rights of the EU

2. Court of Justice of the EU (CJEU)

3. Action Plan on Human Rights and Democracy (2015–2019)

۲-۱. ابزارهای فشار حقوق بشری اتحادیه اروپا

در چهارچوب نظریه نوگرامشی، اتحادیه اروپا یکی از کنشگران اصلی در شبکه وسیع بازیگران دولتی و غیردولتی (داخلی و خارجی) فشار حقوق بشری را در سرمایه‌داری جهانی شکل می‌دهد. این بلوک مسئولیت تأسیس و اجرای بعضی از معاهدات حقوق بشری و نیز تفسیر و تضمین انطباق رفتارها با این معاهده‌ها است و دارای قابلیت بالایی برای اعمال فشارهای حقوق بشری است. این اتحادیه با دو ابزار اجبار (مداخله نظامی، تحریم‌های اقتصادی و پیگرد حقوقی-قضایی) و اقناع پروژه فشار حقوق بشری علیه کشورهای بی‌پروا را دنبال می‌کند. به‌طور کلی، ماهیت اصلی فشارهای اتحادیه اروپا برای ملزم ساختن کشورها به رعایت حقوق بشر جهانی شامل: ۱. فشارهای سیاسی-نظامی (مداخله نظامی و فشارهای سیاسی)؛ ۲. فشارهای فرهنگی-اجتماعی (از جمله تجویز رهنمودهای آموزشی)؛ ۳. پیگردهای حقوقی - قضایی؛ و ۴. فشارهای اقتصادی می‌شود. در سه روش نخست، امکان کمتری برای رهنمون‌سازی کشورها برای تبعیت از حقوق بشر جهانی وجود دارد. کانال اقتصادی و استفاده از سازوکارها، نهاد و رژیم‌های سرمایه‌داری، مهم‌ترین راه برای هدایت و ملزم کردن کشورها به رعایت حقوق بشر جهانی است. فشار اتحادیه اروپا در قالب ابزارهای سیاسی، نظامی، حقوقی-قضایی نمونه‌های تاریخی بسیاری دارد. تعریف مأموریت‌های نظامی برای نظارت بر استانداردهای حقوق بشری در یک دهه اخیر در اتحادیه اروپا توسعه‌یافته است. برای مثال، تعریف مأموریت حاکمیت قانون اتحادیه اروپا در کوزوو^۱ از سال ۲۰۰۸ تا ۲۰۲۰ بزرگ‌ترین مأموریت تحت لوای سیاست دفاعی و امنیتی مشترک^۲ است. حمایت از حاکمیت نهادهای قانونی در راستای افزایش اثربخشی، پایداری، مسئولیت‌پذیری، پذیرش تکرر قومی، تطابق کامل با استانداردهای حقوق بشری و رعایت الزامات سیاسی-حقوقی اتحادیه اروپا از جمله اهداف اصلی این مأموریت بوده است.

۲-۲. فشارهای اقتصادی حقوق بشر

تحریم‌ها نمونه روشن فشارهای اقتصادی حقوق بشری اتحادیه اروپا به شمار می‌آیند. به‌طور کلی، تحریم‌ها هزینه‌سازترین نوع فشارهای اقتصادی حقوق بشری تلقی می‌شوند. (Cardena, 2007, p. 102) تحریم‌های اقتصادی، ابزار مؤثری در مقابله با نقض حقوق بشر در حقوق بین‌الملل به شمار می‌آیند. به‌طور کلی، تحریم‌های اقتصادی از

1. European Union Rule of Law Mission in Kosovo

2. Common Security and Defense Policy

زمان پایان جنگ جهانی دوم برای مجازات دولت‌ها در راستای اصلاح رفتارها آن‌ها به کار گرفته شده است. (Baek, 2008, p. 4) تحریم‌های اقتصادی: «اقدامات قهرآمیزی در سیاست خارجی به شمار می‌آیند که قصد آن، متوقف ساختن مناسبات متعارف اقتصادی یک دولت، از جمله تجارت یا تبادلات مالی آن است تا با این اقدام، دولت مدنظر وادار به تغییر رفتارش گردد» (Cortright & Lopez, 1995 p. 15). تحریم‌های اقتصادی معمولاً بر روی اعمال موانع تجاری، وضع محدودیت‌های مالی (تراکنش و انتقال ارز یا دریافت وام) و ایجاد ممنوعیت‌های ترانزیتی (زمینی، دریایی، هوایی) و محدودسازی همکاری‌های تسلیحاتی بین‌المللی دولت‌ها تمرکز می‌کند.

اصول اساسی استفاده از اقدامات محدودکننده^۱ اتحادیه اروپا که در سال ۲۰۰۴ تصویب شد، این امکان را می‌دهد که در صورت لزوم شورای اروپا تحریم‌هایی را از سوی این بلوک به عنوان یک اقدام محدود برای تحقق احترام به حقوق بشر، دموکراسی، حاکمیت قانون و حکومت‌داری مطلوب وضع کند.

این اصول اساسی برای کمک به سیاست خارجی اتحادیه اروپا یا سیاست خارجی و امنیتی مشترک^۲ طراحی شده است. در این زمینه، تحریم‌های تجاری علیه سوریه، ایران، میانمار و زیمبابوه اعمال شده است. برای مثال، هم‌اکنون دولت ایران اقداماتی تحریمی و تنبیهی مختلفی را از سوی اتحادیه اروپا تجربه می‌کند، که بخشی از آن به بهانه نقض حقوق بشر جهانی علیه آن وضع می‌شوند. این اتحادیه برای نخستین بار و به شکل جدی در ماه آوریل ۲۰۱۱، سی‌ودو مقام ایرانی را تحریم کرد. در اوایل سال ۲۰۱۳ اتحادیه اروپا به دلیل نقض حقوق بشر تقریباً ۹۰ نفر را در ایران مشمول تحریم قرار داد که شامل اعضای ارشد نیروهای امنیتی و قوه قضائیه می‌شد. پارلمان اتحادیه اروپا در آوریل ۲۰۱۸ در جدیدترین اقدام حقوق بشری خود، تحریم‌ها علیه ایران را تمدید کرد. این تحریم‌ها همچنین کشورهای اروپایی را از صادرات تجهیزاتی که مربوط به پلیس و کنترل ارتباطات است، منع می‌کند. این اقدامات راه سرمایه‌گذاری در ایران را به روی شرکت‌ها و سازمان‌های اروپایی می‌بندد (Reuters, 2018).

نمونه بالا نشان می‌دهد که موج نخست ابزارهای فشار حقوق بشری به شکل تحریم بود که بیشتر تأثیر سیاسی-تبلیغاتی و روانی را داشته، اما رصد اقدامات یک دهه اخیر اتحادیه اروپا حکایت از هوشمندانه شدن فشارهای اقتصادی اتحادیه اروپا از منظر نوع و ماهیت رفتارها دارد. ابزار و کانال اصلی این نوع فشارها علیه دولت‌ها برای تبعیت از

1. Basic Principles on the Use of Restrictive Measures 2004
2. Common Foreign and Security Policy (CFSP)

حقوق بشر جهانی، مقررات نظام عمومی ترجیحات تجارت اتحادیه اروپا علیه دولت‌ها است.

۳. مقررات نظام عمومی ترجیحات اتحادیه اروپا

مقررات نظام عمومی ترجیحات اتحادیه اروپا، توافق تجاری مستقل و بخشی از سیاست مشترک تجاری^۱ این اتحادیه است. این مقررات نخستین بار در سال ۱۹۷۱ وضع و پس از آن تحت بازبینی قرار گرفت. از آن زمان، اتحادیه اروپا با این سازوکار، دسترسی ترجیحی به بازار خود را به تعداد معینی از کشورهای در حال توسعه به شکل کاهش تعرفه کالاهای وارداتی از آن‌ها محدود می‌کند. کشورهای در حال توسعه با شاخص‌های اقتصادی نظیر عدم تنوع محصول صادراتی و درجه بالای فقر می‌توانند، به نظام ترجیحات تعرفه‌ای دسترسی داشته باشند. هدف اولی که اتحادیه اروپا با نظام عمومی ترجیحات دنبال می‌کند، کمک به توسعه و رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه است. هدف دوم، بهبود وضعیت سیاسی و اجتماعی این کشورها است. در سال ۲۰۰۵، رژیم تشویقی نظام عمومی ترجیحات پلاس^۲ تصویب شد که در شرایط معینی برای حمایت از کشورهای آسیب‌پذیر برای تصویب و اجرای کنوانسیون‌های بین‌المللی حقوق و حقوق کار، مزایای بیشتری را ارائه می‌دهد. برای برخورداری از شرایط نظام عمومی ترجیحات پلاس، کشورها باید استانداردهای بین‌المللی در زمینه حقوق بشر، استانداردهای پایه کار، توسعه پایدار و حکومت‌داری خوب را تصویب و به‌طور مؤثر پیاده کنند. (Velluti, 2016, p. 50)

۳-۱. اصل رضایت در برخورداری از مقررات نظام عمومی ترجیحات

یکی از ابعاد تازه فشارهای حقوق بشری در رفتارهای اتحادیه اروپا، پیش‌شرط قرار دادن رژیم‌های حقوق بشری در اعمال مقررات نظام عمومی ترجیحات تجاری است. برای مثال، این اتحادیه در وضع قانون نظام عمومی ترجیحات پلاس ۲۰۰۵ و قواعد جدید نظام عمومی ترجیحات ۲۰۱۲^۳ بر حقوق بشر تأکید می‌کند. در چهارچوب طبقه‌بندی نظریه نئوگراشی و از منظر ابزار زور و رضایت هژمونی، این روش بیشتر با عنصر کسب رضایت و اقناع در ارتباط است و از کانال‌های نامحسوس‌تر و

1. EU's Common Commercial Policy (CCP)

2. GSP+

3. New GSP Regulation 978/2012

هوشمندانه‌تری برای فشار به کشورهای ثالث به‌منظور احترام به حقوق بشر جهانی بهره می‌برد. طبق این مقررات، تمام کشورهای برخوردار از نظام عمومی ترجیحات اتحادیه اروپا باید اصول مندرج در کنوانسیون‌های حقوق بشری و حقوق کار را محترم بشمارند. این اصول در ۲۷ کنوانسیون بین‌المللی فهرست شده‌اند. ۱۵ کنوانسیون از این ۲۷ کنوانسیون دارای اصول تأثیرگذار حقوق بشری و اجتماعی هستند.

۱. کنوانسیون پیشگیری و مجازات جرم نسل‌کشی (۱۹۴۸)؛
۲. کنوانسیون بین‌المللی لغو همه موارد تبعیض نژادی (۱۹۶۵)؛
۳. پیمان بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (۱۹۶۶)؛
۴. پیمان بین‌المللی حقوق اجتماعی و فرهنگی (۱۹۶۶)؛
۵. کنوانسیون رفع همه اشکال تبعیض علیه زنان (۱۹۷۹)؛
۶. کنوانسیون ملل متحد علیه شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازات ظالمانه، غیرانسانی یا تحقیرکننده (۱۹۸۴)؛
۷. کنوانسیون حقوق کودک (۱۹۸۹)؛
۸. کنوانسیون مربوط کار اجباری یا تحمیلی، شماره ۲۹ (۱۹۳۰)؛
۹. کنوانسیون درباره آزادی اجتماعات و حمایت از حق سازمان‌دهی، شماره ۸۷ (۱۹۴۸)؛
۱۰. کنوانسیون در مورد کاربرد اصول حق سازمان‌دهی و توافق جامع، شماره ۹۸ (۱۹۴۹)؛
۱۱. کنوانسیون حقوق و دستمزد برابر برای مردان و زنان کارگر برای کار برابر بارزش، شماره ۱۰۰ (۱۹۵۱)؛
۱۲. کنوانسیون لغو کار اجباری، شماره ۱۰۵ (۱۹۵۷)؛
۱۳. کنوانسیون تبعیض در قبال اشتغال و شغل، شماره ۱۱۱ (۱۹۵۸)؛
۱۴. کنوانسیون حداقل سن کار، شماره ۱۳۸ (۱۹۷۳)؛
۱۵. کنوانسیون ممنوعیت و اقدام فوری برای لغو بدترین نوع کار کودکان، شماره ۱۸۲ (۱۹۹۹) (European Parliamentary Research Service, 2018, p. 8).

علاوه بر این، کمیسیون اروپا از دو ابزار مشاوره با ذی‌نفعان مربوطه^۱ و ارزیابی بیرونی^۲ برای نظارت بر اجرای صحیح مقررات نظام عمومی ترجیحات ازجمله کنوانسیون‌های پانزده‌گانه حقوق بشری و سازمان بین‌المللی کار در کشورهای هدف بهره می‌برد.

1. Consultations with relevant stakeholders
2. external evaluation

۳-۲. مشاوره با ذی‌نفعان مربوطه

کمیسیون اروپا در گام نخست از ابزار «ترم» مانند گفت‌وگو و تعامل باهدف ارتقای همکاری با نهادهای بین‌المللی مربوطه و مشارکت کشورهای ذی‌نفع در اجرای مقررات نظام عمومی ترجیحات نیز استفاده می‌کند. هدف آن است که این دولت‌ها به شکل مؤثری مسائل حکمرانی و توسعه پایدار را مورد توجه قرار دهند و کشورهای ذی‌نفع را برای اتخاذ راهکارهای ساختاری پایدار برای حفاظت از حقوق اجتماعی و حقوق بشر ترغیب سازند. (European Commission, 2018, p. 13) مقررات نظام عمومی ترجیحات شامل ورود جامعه مدنی و سایر بازیگران به این نظارت است. به این ترتیب، کمیسیون اروپا باید اطلاعاتی را که توسط اشخاص ثالث، از جمله جامعه مدنی، شرکای اجتماعی، پارلمان و شورا ارائه می‌شود، ارزیابی کند (ماده ۱۶،۳).

در این راستا، کمیسیون اروپا تلاش می‌کند که از ذی‌نفعان مختلف، از جمله سازمان‌های بین‌المللی، شرکای اجتماعی، انجمن‌های تجاری (از جمله انجمن‌های بنگاه‌های کوچک و متوسط)، اتحادیه‌های کارگری، انجمن‌های حقوق بشر محلی، مدافعان حقوق بشر، گروه‌های زنان و دیگر سازمان‌های غیردولتی و سازمان‌های جامعه مدنی استفاده نماید. جلسات هماهنگی با نهادهای بین‌المللی موجود در کشورها از جمله دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل، برنامه توسعه سازمان ملل^۱ و دفتر سازمان ملل متحد برای مواد مخدر و جرم^۲ برگزار می‌شود (European Parliamentary Research Service December, 2018, p. 17). علاوه بر این، اولین گزارش دوسالانه کمیسیون اروپا ادعا کرد که تخصص سازمان بین‌المللی کار و دیگر نهادهای نظارتی سازمان ملل می‌تواند برای پروژه‌های همکاری در کشورهای ذی‌نفع مفید باشد. در این زمینه، کمیسیون اروپا تا پایان سپتامبر ۲۰۱۷، ۲۶ مصاحبه و جلسات با کشورهای ذی‌نفع این طرح در اتحادیه اروپا و کشورهای مورد مطالعه سازمان‌دهی کرد. از این میان، ۱۰ مورد همکاری کتبی بود؛ ۴۵۰ دعوت به کشورهای ذی‌نفع ارسال شد؛ نخستین گفت‌وگوی جامعه مدنی در بروکسل سازمان‌دهی شد؛ کارگاه‌های محلی در بنگلادش، اتیوپی، بولیوی و پاکستان برگزار گردید و یک مشاوره عمومی آنلاین ۱۲ هفته‌ای نیز اجرا شد.

1. UNDP

2. UNODC

۳-۳. سازوکار ارزیابی بیرونی

ابزار دوم، ارزیابی بیرونی تأثیر مقررات نظام عمومی ترجیحات است. این سازوکار برای بررسی درجه موفقیت این مقررات طراحی شدند. در چهارچوب اجتماعی و سیاسی، ارزیابی سهمی که نظام عمومی ترجیحات در ریشه‌کنی فقر با گسترش واردات از کشورهایی با بیشتر نیاز و توسعه پایدار و حکومت‌داری مطلوب در دستور کار آن است. برای انجام این کار، اثرات نظام عمومی ترجیحات بر «اشتغال؛ برنامه کاری مناسب (ایجاد شغل، استانداردهای کار، حمایت اجتماعی و گفت‌وگوی اجتماعی)؛ شرایط کاری؛ سطوح دستمزد و تغییرات آن‌ها در طول زمان؛ کاهش فقر؛ برابری جنسیتی؛ حقوق بشر؛ و حکومت مطلوب» با توجه به تصویب و اجرای مؤثر اصول کنوانسیون‌های ۲۷گانه و ۱۵گانه حقوق بشری و اجتماعی مورد اشاره آن ارزیابی می‌گردد (Development Solutions Europe Ltd, 2018, p. 39). این سازوکار تأثیر مثبتی بر حقوق بشر در کشورهای عضو داشته است. به علاوه، تعهد به احترام به حقوق بشر می‌تواند تغییرات ساختاری در جامعه ایجاد کند که به نوبه خود باعث کاهش فقر می‌شود.

هم‌اکنون ارتقای حقوق بشر در کشورهای طرف مقررات نظام عمومی ترجیحات یکی از اهداف اصلی آن به شمار می‌آید. به‌طور کلی، اتحادیه اروپا در قالب این رژیم، اعتبار خود را به‌عنوان یک بازیگر منصف و بی‌طرف در تعهد به ارتقای حقوق بشر به‌ویژه در مورد اعمال رژیم نظام عمومی ترجیحات در قبال کشورهایی نظیر میانمار، بلاروس، سری‌لانکا، کامبوج، بنگلادش، ازبکستان و ترکمنستان نشان داد. برای مثال، اتحادیه اروپا در پاسخ به نقض استانداردهای حقوق بشر و حقوق کار نسبت به چهار کشور نخست، رژیم ترجیحی را تعلیق کرد، درحالی‌که برای سه کشور دیگر این نظام ترجیحی ادامه داشت.

۳-۴. انواع ابتکارات در بستر مقررات نظام عمومی ترجیحات

اتحادیه اروپا دو ابتکار را در قالب مقررات نظام عمومی ترجیحات برای متقاعدسازی کشورهای ثالث به رعایت حقوق بشر به‌کار می‌برد. دستور کار اصلی در بستر نظام عمومی ترجیحات اروپا برای تشویق حقوق بشر، ابتکار «هر چیز جز تسلیحات»^۱ است؛ که شامل تعرفه صفر و بخشودگی کامل از عوارض گمرکی برای واردات کالا از کشورهای توسعه‌نیافته^۲ (به‌استثنای تسلیحات) است. دوم، سازوکار نظام عمومی

1. Everything But Arms (EBA)

2. Least Developed Countries

ترجیحات پلاس که تعرفه‌های ترجیحی کمتری را برای کشورهای آسیب‌پذیر^۱ که حقوق بشر و دیگر کنوانسیون‌های بین‌المللی را محترم می‌شمارند، اعمال می‌کند.

۳-۴-۱. مقررات «هر چیز جز تسلیحات»

کانال مؤثرتر اعمال فشار حقوق بشری در قالب نظام عمومی ترجیحات اتحادیه اروپا، مقررات «هر چیز جز تسلیحات» به شمار می‌آید. براساس آن، کالاهای برخی کشورهای خاص برای ورود به این اتحادیه به‌استثنای تسلیحات شامل بخشودگی از عوارض گمرکی و فارغ از سقف سهمیه‌ای می‌شود. این مقررات با در برگرفتن محصولاتی نظیر موز، شکر و برنج به اجرا درمی‌آید. این مقررات بخشی از نظام عمومی ترجیحات اتحادیه اروپا است. هدف اصلی ترتیبات هر چیز جز تسلیحات، به‌عنوان طرح کلی در نظام عمومی ترجیحات اتحادیه اروپا، کمک به کشورهای درحال توسعه برای کاهش فقر، ترویج حکومت‌داری مطلوب و حمایت از توسعه پایدار با افزایش درآمدها از طریق تجارت بین‌المللی است. استفاده از این موافقت‌نامه به شرط آن است که کشور ذی‌نفع اصول پانزده کنوانسیون سازمان ملل متحد و سازمان بین‌المللی کار در مورد حقوق بشر و حقوق کار (که در ضمیمه بخش هفتم بخش اول مقررات نظام عمومی ترجیحات اتحادیه اروپا قرار دارد) را رعایت کنند.

♦ کامبوج

اتحادیه اروپا از فوریه ۲۰۱۹ فرایند ۱۸ ماهه لغو موافقت‌نامه‌های تجارت ترجیحی با کامبوج بانام «هر چیزی جز تسلیحات» را به علت نگرانی‌های حقوق بشری آغاز کرد. تصمیم‌گیری نهایی از فوریه ۲۰۱۹ تا اوت ۲۰۲۰ می‌تواند به طول بینجامد. در ژوئیه ۲۰۱۸، هون سن^۲، نخست‌وزیر کامبوج برای چندمین بار از سال ۱۹۸۵ قدرت را در این کشور با پیروزی در انتخابات پارلمانی و کسب تمامی صندلی‌های آن توسط حزب وی، به قبضه خود درآورد. اتحادیه اروپا در سال ۲۰۱۸ بزرگ‌ترین شریک تجاری کامبوج با واردات ۴۵ درصد از محصولات صادراتی آن به شمار می‌آمد. کارخانه‌های تولیدی پوشاک کامبوج حدود ۷۰۰ هزار نفر را در استخدام خود دارند؛ و پوشاک سهم اصلی صادرات این کشور را به اتحادیه اروپا، با درآمد تقریباً ۴ میلیارد و ۹۰۰ میلیون یورویی به خود اختصاص می‌دهد. بنابراین حفظ مقررات ترجیحی کامبوج با اتحادیه اروپا در چهارچوب هر چیزی جز تسلیحات، اهمیت اساسی برای تداوم رشد و توسعه

1. vulnerable countries

2. Hun Sen

اقتصادی و ریشه‌کنی فقر در این کشور دارد؛ و تعلیق آن برای نگرانی‌های حقوق بشری، ابزار فشار مؤثری در اختیار این بلوک قرار می‌نهد. کمیسیون اروپا هدف خود را کسب اطمینان از بهبود وضعیت مردم کامبوج اعلام و توقف ترجیحات تجاری را آخرین گزینه می‌داند. (Blenkinsop, 2019)

کمیسیون اروپا در فوریه ۲۰۱۹ سه مسئله بحث‌برانگیز را در مورد این کشور شناسایی کرد. نخست، مشکل حقوق کارگران است که اتحادیه‌های کارگری مستقل و کارکنان در حق اعتصاب با آزار و اذیت سیستماتیک مواجه می‌شوند. طبق گزارش کنفدراسیون اتحادیه‌های کارگری، کامبوج یکی از ۱۰ کشور بسیار ضعیف جهان برای کارگران است. (International Trade Union Confederation, 2018, p. 6) مشکل زمین‌خواری دومین نگرانی اصلی کمیسیون اروپا در قبال کامبوج است؛ با توجه به افزایش صادرات شکر به اتحادیه اروپا با سازوکار هر چیزی جز تسلیحات، حدود ده هزار کشاورز باهدف توسعه‌بخشی به مزارع کشت این محصول، زمین‌هایشان را از دست داده‌اند. سومین مشکل مهم، سرکوب سیاسی هان سون نخست‌وزیر و حزب مردم کامبوج^۱ است، که قدرت خود را از سال ۱۹۸۵ تاکنون حفظ کرده است. (Russell, 2019, p. 2) اکنون ارزیابی‌های اتحادیه اروپا در مورد وضعیت حقوق بشر در کامبوج ادامه دارد. این روند شامل شش ماه نظارت و گفت‌وگو با مقامات کامبوج و پس‌از آن یک سال‌ونیم تهیه گزارش برای کمیسیون و تصمیم‌گیری در مورد این که آیا ترجیحات تجارت را لغو کند یا نه، به طول می‌انجامد.

❖ میانمار

وضعیت میانمار در سال ۱۹۹۷ در مقررات نظام عمومی ترجیحات بانام «هر چیزی جز تسلیحات» برای نقض حقوق کار (کار اجباری) تعلیق شد و تنها در سال ۲۰۱۳ پس از اعلام نتایج ارزیابی موفق سازمان بین‌المللی کار از بهبود اوضاع این کشور، به مقررات پیشین اتحادیه اروپا بازگشت. میانمار از این زمان افزایش روبه رشدی را در صادرات (از ۱۹۲ میلیون یورو در سال ۲۰۱۳ به ۹۶۳ میلیون یورو در سال ۲۰۱۶ و یک میلیارد و ۳۰۰ میلیون یورو در سال ۲۰۱۷) به اروپا تجربه کرد. بااین‌وجود، سازمان ملل از تداوم تبعیض علیه اقلیت‌های نژادی و مذهبی، خشونت‌های مرتبط با جنگ و کاهش آزادی بیان، سخنرانی، تشکیل انجمن‌ها و اجتماعات و عدم کنترل کامل دولت بر کشور را گزارش کرد (Development Solutions Europe Ltd, 2018, p. 98). در اکتبر ۲۰۱۸

1. Cambodian People's Party

هیئت اعزامی اتحادیه اروپا به میانمار، بررسی وضعیت احترام به حقوق بشر و حقوق کار را در دستور کار قرار داد. هدف بررسی گزارش‌های مختلف سازمان ملل در مورد نقض حقوق بشر در چندین ایالات کاجین^۱، راکین^۲ و شان^۳ و نگرانی‌ها درباره حقوق کارگران در این کشور اعلام شد. این هیئت اعزامی از سوی کمیسیون اروپا، مأموریت ارزیابی درجه رعایت ۱۵ کنوانسیون حقوق بشری و حقوق اجتماعی مورد اشاره در نظام عمومی ترجیحات اتحادیه اروپا را داشت. میانمار باید اصول مندرج در این کنوانسیون‌ها را رعایت و به آن‌ها احترام می‌گذاشت؛ تا از دسترسی به بازار اتحادیه با بخشودگی از عوارض گمرکی و فارغ از سقف سهمیه‌ای از طریق طرح هر چیزی جز تسلیحات، برخوردار گردد. یافته‌های این هیئت نقش اساسی در تداوم و یا تعلیق وضعیت میانمار در این رژیم ترجیحی تجاری داشت (European Commission, 2018). مقامات میانمار در ژانویه ۲۰۱۹ از اتحادیه اروپا درخواست کردند که مقررات ترجیحی در واردات از این کشور را تعلیق نکند. (The Nation, 2019) اتحادیه اروپا در آوریل ۲۰۱۹ اعلام کرد که ارزیابی گزارش کمیسیون مشورتی تحت مدیریت کوفی عنان در ایالات راکین^۴، در مورد وضعیت میانمار برای حفظ امتیاز تجارت این کشور با اتحادیه اروپا اهمیت دارد. تا این تاریخ (آوریل ۲۰۱۹) گفت‌وگوهای بین طرفین در مورد کنوانسیون‌های حقوق بشر و حقوق کارگر مطابق با مقررات نظام عمومی ترجیحی و سازوکار «افزایش نظارت»^۵ در دوره شش‌ماهه صورت می‌گیرد. (Chau, 2019)

۳-۴-۲. نظام عمومی ترجیحات پلاس

اتحادیه اروپا در سال ۲۰۰۶ یک طرح انگیزشی ویژه شامل کاهش ۶۶ درصدی تعرفه‌ای با تمرکز بر توسعه پایدار و حکومت‌داری مطلوب معرفی کرد. این طرح تعرفه‌های ترجیحی برای طیف وسیعی از محصولات تولیدی در کشورهایی که شرایط خاص دارند، فراهم می‌ساخت. این مقررات انگیزشی ویژه برای توسعه پایدار و حکومت‌داری مطلوب اتحادیه اروپا، در تاریخ ۱ ژانویه ۲۰۱۴ اصلاح شد. این طرح برای کمک به کشورهای در حال توسعه وظایف و مسئولیت‌های ویژه ناشی از تصویب کنوانسیون‌های بین‌المللی مهم در زمینه حقوق بشر و حقوق کار، حفاظت از محیط‌زیست و حکومت‌داری مطلوب و همچنین اجرای مؤثر آن است. مقررات اصلاحی جدید انگیزه

1. Kachin

2. Rakhine

3. Shan

4. Kofi Annan-led Advisory Commission on Rakhine

5. enhanced monitoring

بیشتری به کشورها برای پیوستن به آن فراهم می کند، در عین حال نظارت های اتحادیه اروپا را نیز برای تضمین پیروی از کنوانسیون های بین المللی محوری این طرح از سوی کشورهای واجد شرایط افزایش می دهد. (Zamfir, 2017, p. 2) علاوه بر این، این کشورها باید ۲۷ کنوانسیون بین المللی محوری مندرج در نظام عمومی ترجیحات پلاس (۱۵) کنوانسیون حقوق بشر و حقوق کار و ۱۲ کنوانسیون زیست محیطی، حکومت داری مطلوب و مبارزه با تولید و انتقال مواد مخدر) را تصویب کنند. البته تصویب آنها نباید با حق شرط هایی که توسط این کنوانسیون ها ممنوع است، همراه باشد. در نهایت، نهادهای نظارتی ناظر بر این کنوانسیون ها نباید هیچ گونه کوتاهی و نقض جدی در اجرای مؤثر آنها یافته باشند.

کشورهای واجد شرایط درخواست نظام عمومی ترجیحات پلاس شامل ارمنستان، آذربایجان، بولیوی، کیبورد، جزایر کوک، کاستاریکا، اکوادور، السالوادور، گرجستان، گواتمالا، هندوراس، جمهوری اسلامی ایران، عراق، قرقیزستان، مالدیو، جزایر مارشال، ایالت های فدرال میکرونزی، مغولستان، نائورو، نیکاراگوئه، نیجریه، نیووی، پاکستان، پاناما، پاراگوئه، پرو، فیلیپین، جمهوری کنگو، سریلانکا، سوریه، تاجیکستان، تونگا، ترکمنستان، اوکراین و ازبکستان می شوند. فارغ از این فهرست، کشورهای دیگری واجد شرایط استفاده از نظام عمومی ترجیحات پلاس اتحادیه اروپا اعمال نخواهند بود. برنامه فعلی به کشورها اجازه می دهد تا در هر زمان درخواست شمول در این طرح را مطرح سازند. علاوه بر این، سازوکار نظارت با استفاده از یک گفت و گوی پیوسته با کشورهای ذی نفع و با تعیین گزارش دوساله و بررسی دقیق آن نه تنها توسط شورای اتحادیه اروپا بلکه توسط پارلمان اروپا صورت می پذیرد. در عمل، از ژوئیه ۲۰۱۴، تنها کشورهای ارمنستان، بولیوی، کیبورد، کاستاریکا، اکوادور، السالوادور، گرجستان، گواتمالا، مغولستان، پاکستان، پاناما، پاراگوئه و پرو از فهرست کشورهای واجد شرایط از مزایای نظام عمومی ترجیحات پلاس بهره می برند (Official Journal of the European Union, 2015, p. 14-17).

❖ سریلانکا

براساس ماده ۱۹، بند ۱، پاراگراف (الف) قانون شماره ۲۰۱۲/۹۷۸ اتحادیه اروپا، همه مقررات نظام عمومی ترجیحات می تواند به علت «نقض جدی و سیستماتیک اصول مندرج در کنوانسیون های فهرست شده در بخش اول ضمیمه هفتم» فسخ گردد. (Regulation, 2012, p. 12) بنابراین، وضعیت کشورهای بهره مند از نظام عمومی ترجیحات پلاس در صورت عدم انجام تعهدات و احترام به این طیف وسیع کنوانسیون ها، به حالت

تعلیق درمی‌آید. تاکنون تنها سریلانکا مطابق با این ماده به دلیل نقض کنوانسیون بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، کنوانسیون حقوق کودک و کنوانسیون منع شکنجه از نظام عمومی ترجیحات پلاس اتحادیه اروپا خارج شده است (Zamfir, 2017, p. 4-5). سریلانکا از ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۰ از نظام عمومی ترجیحات پلاس اتحادیه اروپا بهره‌مند بود و زمانی این از سازوکار خارج شد که در طول جنگ داخلی در سال ۲۰۰۸ تا ۲۰۰۹ گزارش نقض سیستماتیک و گسترده حقوق بشر از این کشور گزارش گردید. بخش اصلی اقتصادی سریلانکا که نظام عمومی ترجیحات پلاس سود می‌برد، صنعت پوشاک این کشور بود که در ایجاد اشتغال و کاهش فقر در آن نقش مهمی داشت. هرچند این تصمیم اتحادیه اروپا به علت پیامدهای منفی آن بر اشتغال و فقر با انتقادهایی روبه‌رو شد (Zamfir, 2017, p. 6)؛ اما دولت جدید سریلانکا که در سال ۲۰۱۵ انتخاب شد، تحت همین فشارها، پیشرفت‌های چشم‌گیری در حقوق بشر کرد و تصمیم گرفت که مجدداً بهره‌مندی از سازوکار تعرفه‌ای اتحادیه اروپا را درخواست کند (Daily News, 2016).

دولت جدید اصلاحات عمده‌ای را باهدف دستیابی به آشتی ملی و احترام به حقوق بشر، حاکمیت قانون و حکومت‌داری مطلوب و توسعه اقتصادی پایدار آغاز کرد. برای مثال، اصلاحیه ۱۹ قانون اساسی، استقلال نهادهای کلیدی مانند کمیسیون حقوق بشر ملی را مجدداً برقرار کرد. همچنین سریلانکا حمایت بهتری از حقوق شاهدان و قربانیان، آزادی افراد تحت بازجویی مطابق با مقررات ضدتروریسم و مبارزه با کار کودکان را انجام داد.

این کشور همکاری با نظام سازمان ملل متحد، به‌ویژه شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد را آغاز کرد. و بیشتر اهداف توسعه هزاره خود را به‌ویژه در زمینه بهداشت، آموزش و برابری جنسیتی به دست آورده. همچنین موارد بسیاری برای بررسی در ادامه کار در دستور کار دولت جدید قرار گرفت که همه این مسائل تحت نظارت نظام عمومی ترجیحات پلاس اتحادیه اروپا برای اطمینان از پیشرفت مثبت بودند. اتحادیه اروپا در سال ۲۰۱۶ بزرگ‌ترین بازار صادراتی سریلانکا با رقم ۲٫۶ میلیارد یورو به شمار می‌آمد، که تقریباً یک‌سوم کل صادرات جهانی آن را تشکیل می‌دهد.

همچنین کل تجارت دوجانبه تقریباً به ۴ میلیارد یورو رسید. به این ترتیب، حفظ و افزایش این منابع درآمد عظیم، نقش مهمی در تصمیم دولت جدید سریلانکا در پذیرش اصول مندرج در نظام عمومی ترجیحات پلاس داشت. در تاریخ ۱۹ مه ۲۰۱۷، اتحادیه اروپا باهدف تقویت حقوق بشر و حقوق کار و نیز توسعه پایدار مجدداً به سریلانکا جهت

صادرات به این بلوک تجاری تعرفه ترجیحی بخشید و این کار را تحت لوای برنامه نظام عمومی ترجیحات پلاس تعریف کرد (European Commission, 2017).

❖ ایران

در حال حاضر، هیچ گونه توافق تجاری بین ایران و اتحادیه اروپا وجود ندارد. البته پیش از این اتحادیه اروپا از توافق نامه های تجاری به عنوان کانالی برای اعمال فشارهای حقوق بشری علیه این ایران بهره برده است. پارلمان اروپا در سال ۲۰۰۲ موفقیت مذاکرات موافقت نامه تجارت و همکاری^۱ با ایران را به موفقیت هم زمان مذاکرات سیاسی با این کشور مرتبط دانست. هرچند این توافق نامه غیر ترجیحی با محوریت همکاری های اقتصادی و مالی بود، اما یکی از اهداف مهم سیاسی آن، بهبود و ارتقای حقوق بشر در ایران ذکر گردید (European Commission, 2002). پارلمان اتحادیه اروپا از آن زمان طی بیانیه ها و قطعنامه های مختلف، مذاکره و تصویب موافقت نامه تجارت و همکاری با ایران را مشروط به ارتقای وضعیت حقوق بشر در این کشور دانسته است. ایران در سال ۲۰۱۴ از فهرست کشورهای دارای قابلیت بالقوه برخورداری از نظام عمومی ترجیحات اتحادیه اروپا خارج شد، که دلیل آن به طبقه بندی جدید بانک جهانی از قرار دادن نام ایران در فهرست کشورهای با «درآمد متوسط به بالا» بوده است. (20, p. 20) Blockmans et al, 2016 البته ایران براساس بسته نظام عمومی ترجیحات پلاس اتحادیه اروپا که از سازوکار فراغت برای عضویت در فهرست کشورهای استفاده معرفی می کند، واجد شرایط دریافت نظام عمومی ترجیحات پلاس اتحادیه اروپا است، اما در عمل به علت عدم تصویب همه کنوانسیون های پیش شرط شده حقوق بشری، قابلیت عضویت در آن و بهره برداری از مزایای آن را ندارد. به این ترتیب، اتحادیه اروپا هم اکنون از این ابزار رضایت آمیز برای فشار مستقیم به ایران استفاده نمی کند، بلکه سازوکار فشار حقوق بشری آن علیه ایران، همان ابزار تحکمی پیشین (تحریم و گفت وگوهای سیاسی) است.

نتیجه گیری

هم زمان با دگرگونی ها در نظام حقوق بشر جهانی، ابزارهای اعمال فشار علیه کشورها ماهیت اقتصادی گرفته و هژمون سرمایه داری با دو ابزار زور (وضع و اجرای مؤثر تحریم ها از سوی دولت ها و سازمان های جهانی و منطقه ای) و رضایت (اقدامات شبکه

1. Trade and Co-operation Agreement (TCA)

حامی برای افزایش ریسک تجارت، چانه‌زنی با شرکت‌ها برای انصراف از کسب‌وکار و برقراری انواع سازوکار نظارتی در فعالیتهای اقتصادی بین‌المللی با کشورهای ناقض حقوق بشر) سعی در ترغیب این کشورها برای تبعیت از نظام حقوق بشر جهانی می‌کنند. در این راستا، رفتارهای اتحادیه اروپا به‌عنوان یکی از بازیگران اصلی سیاسی-اقتصادی سرمایه‌داری در احترام به حقوق بشر، اهمیت بنیادین دارد. اعضای این اتحادیه سابقه طولانی در استفاده از ابزارهای سیاسی و نظامی یا اقتصادی و فرهنگی علیه کشورها در متقاعد کردن آن‌ها به رعایت حقوق بشر دارند. برای مثال، ایران برای مدت طولانی تحت تأثیر تحریم‌های اقتصادی و یا چانه‌زنی‌های سیاسی ازجمله گفت‌وگوهای انتقادی یا گفت‌وگوی سازنده برای پذیرش الزامات حقوق بشری بین‌المللی بوده است. دراین‌بین، نظام عمومی ترجیحات ابزار جدید و کم‌تر حساسیت‌برانگیز فشار حقوق بشری اتحادیه اروپا علیه دیگر کشورها است. این کانال فشار توأم با رضایت و اقناع است و از ابزارهای نرم و یا هوشمندانه اعمال قدرت در تعریف نوگرامشی به شمار می‌آید. هدف این نوع فشارها، شناسایی و جلوگیری از تأثیرات منفی سیاست‌های تجاری اتحادیه اروپا بر حقوق بشر است. اتحادیه اروپا با این اقدام مسالمت‌آمیز و تشویقی کشورهای خارجی طرف خود را متقاعد و درواقع امر ناچار می‌کند که پذیرش رهنمودهای حقوق بشری را به‌عنوان پیش شرط رابطه تجاری با آن بپذیرد.

References

- Baek, Buhm Suk (2008). Economic Sanctions Against Human Rights Violations. Cornell Law School Inter-University Graduate Student Conference Papers, Paper 11. http://scholarship.law.cornell.edu/lps_clacp/11.
- Blenkinsop, Philip (February 11, 2019). EU begins process to hit Cambodia with trade sanctions. <https://www.reuters.com/article/us-cambodia-eu/eu-begins-process-to-hit-cambodia-with-trade-sanctions-idUSKCN1Q015D>
- Blockmans, Steven., Ehteshami, Anoushiravan., & Bahgat, Gawdat (2016). EU-Iran Relations after the Nuclear Deal. <https://www.ceps.eu/system/files/CEPS%20ebook%20EU-Iran.pdf>.
- Chau, Thompson (08 APR 2019). EU says trade privileges depend on Annan report. <https://www.mmtimes.com/news/eu-says-trade-privileges-depend-annan-report.html>
- Cortright, David., & Lopez, George A (1995). Economic Sanctions: Panacea or Peacebuilding in a Post-Cold War World?. Westview Press.
- Daily News (29 June 2016). SRI LANKA FORMALLY APPLIES FOR GSP+, <http://dailynews.lk/2016/06/29/local/86027>
- Development Solutions Europe Ltd (July 2018). Mid-Term Evaluation of the EU's Generalised Scheme of Preferences (GSP) - Final Report", prepared for the European Commission, Brussels.
- European Commission (11 December 2002). EU-Iran: launch of negotiations on new agreements with Iran", https://europa.eu/rapid/press-release_IP-02-1862_en.htm
- European Commission (2018), "Report from the Commission to the European Parliament and the Council, Report on the Generalised Scheme of Preferences covering the period 2016-2017", COM(2018) 36 final, 19 January 2018.
- European Commission (2017). Non-financial reporting", https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/company-reporting-and-auditing/company-reporting/non-financial-reporting_en
- European Commission (31 October 2018). Myanmar: EU mission assesses human rights and labour rights situation", <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1936>
- European Commission (17 May 2017). EU grants Sri Lanka improved access to its market as incentive for reform", <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1663>
- European Parliamentary Research Service (December 2018). The Generalised Scheme of Preferences Regulation (No 978/2012) European Implementation Assessment. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/627134/EPRS_STU\(2018\)627134_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/627134/EPRS_STU(2018)627134_EN.pdf)
- Finnemore, M., & Sikkink, K (1998). International norm dynamics and political change. International Organization, 52(4), 887–917.
- Nakanishi Y (2018). Mechanisms to Protect Human Rights in the EU's External Relations. In: Nakanishi Y. (eds) Contemporary Issues in Human Rights Law, Springer, Singapore.

- International Trade Union Confederation (2018). 2018 ITUC GLOBAL RIGHTS INDEX The World's Worst Countries for Workers. <https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/ituc-global-rights-index-2018-en-final-2.pdf>
- Official Journal of the European Union (2015). Generalized System of Preferences: Handbook on the Scheme of the European Union. https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/itcdtsbmisc25rev4_en.pdf
- Regulation (EU) No 978/2012 of the European Parliament and of the Council (25 October 2012). [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ EN/TXT/ PDF/?uri= CELEX:02012R0978-20160127&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02012R0978-20160127&from=EN)
- Russell, Martin (2019). 'Everything but Arms': The case of Cambodia. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/637931/EP RS_ATA\(2019\)637931_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/637931/EP RS_ATA(2019)637931_EN.pdf)
- Theguardian (2018/September/18). Google's prototype Chinese search engine links searches to phone numbers. [https:// www.theguardian. com/ technology/ 2018/sep/18/google-china-dragonfly-search-engine](https://www.theguardian.com/technology/2018/sep/18/google-china-dragonfly-search-engine)
- The Nation (January 10, 2019). Myanmar asks EU not to revoke GSP. <http://www.nationmultimedia.com/detail/Economy/30361934>
- Velluti, Samantha (2016). The Promotion and Integration of Human Rights in EU External Trade Relations. *Utrecht Journal of International and European Law*, 32(83), pp.41–68.
- Zamfir, Ionel (2017). Human rights in EU trade policy: Unilateral measures. European Parliamentary Research Service, [http://www.europarl.europa.eu/ RegData/ etudes/ BRIE/ 2017/ 595878/ EP RS_ BRI\(2017\)595878_ EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/595878/EP RS_ BRI(2017)595878_EN.pdf).